

MANEVİ DANIŞMANLIK
ve REHBERLİK
Teori ve Uygulama Alanları

Değerler Eğitimi Merkezi

© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

ISBN : 978-605-4036-76-9

Kitabın Adı

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik
Teori ve Uygulama Alanları

Editör

Ali Ayten

Kapak & Sayfa Tasarımı

Nuray Yüksel

Yayın Koordinatörü

Furkan Erdoğan

Baskı-Cilt

ÇINAR MAT. VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Cad.
Ata Han No:34/5 Bağcılar - İSTANBUL
Tel:0212 628 96 00 - Faks:0212 430 83 35
Sertifika No: 12683

Dem Yayınları Ensar Neşriyat Tic. A.Ş. Organizasyonudur.

1. Basım

Şubat 2017

İletişim

Oruç Reis Mah. Giyimkent Sitesi 12. Sok. No:40-42 Eserler / İSTANBUL
Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04
www.ensarneyriyat.com.tr e-mail: ensar@ensarneyriyat.com.tr

MANEVİ DANIŞMANLIK
ve REHBERLİK
Teori ve Uygulama Alanları

Editör: ALİ AYTEN

Özgeçmişler

Ali AYTEN

1979'da Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Derbent'te tamamladı. 2002 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2004'te "Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi" başlıklı çalışmasıyla yüksek lisansını bitirdi. 2009'da "Sosyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Evli ve üç çocuk babası olan yazar, halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi "Din Psikolojisi" Anabilim Dalında Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Din psikolojisi alanında yayınlanmış makale ve kitapları bulunmaktadır. Eserlerinden bazıları şunlardır: Psikoloji ve Din; Empati ve Din; Din Psikolojisi; Erdeme Dönüş; Din, Erdem ve Sağlık (ed.).

Aysun ÖZKAN

2006 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2009 yılında "Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyolojik Boyutu (Eyüp Sultan Türbesi Örneği)" başlıklı teziyle yüksek lisans programını tamamladı. 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Kur'an Kursu Öğreticisi olarak göreve başladı. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın hastanelerde manevi destek sunmaya yönelik imzaladığı protokol kapsamında 27.07.2015 tarihinden itibaren Sağlık Bilimleri Üniversitesi Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde "Manevi Destek Görevlisi" olarak görevini sürdürmektedir. Ayrıca yazar, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Psikolojisi doktora programında eğitimini, çalışmakta olduğu manevi danışmanlık alanındaki teziyle sürdürmektedir.

Ayşe KAYA-GÖKTEPE

1989 yılında Bursa’da doğdu. 2007 yılında Bursa İpekçilik Anadolu İmam Hatip Lisesi’ni bitirdi. 2011 yılında Uluslararası Saraybosna Üniversitesi (IUS) Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi Psikoloji Bölümünü ikincilik derecesiyle tamamladı. 2012-2014 yılları arasında Bursa Büyükşehir Belediyesi Konservatuvarı’nda Türk Sanat Müziği alanında eğitim aldı. 2014 yılında “Dışavurumcu Sanat Terapinin Üniversite Öğrencilerinde Akış Durumu ve Psikolojik İyi Oluş Üzerindeki Etkisi” konulu uzmanlık tezini yazarak Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji ana bilim dalından mezun oldu ve Uzman Klinik Psikolog unvanını almaya hak kazandı. Bilişsel Davranışçı Terapiler, Şema Terapi, Çözüm Odaklı Terapi ve Sanat Terapileri konusunda eğitim aldı. Şu anda psikoterapi çalışmalarına İstanbul’da iki ayrı özel klinikte devam etmektedir. Hâlen Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Psikolojisi programında doktora öğrencisidir. Farklı internet sitelerinde ve dergilerde psikoloji içerikli köşe yazarlığı yapmaktadır. Ayrıca çeşitli konularda psikososyal proje çalışmalarına devam etmekte olup, seminer ve kitap çalışmalarını sürdürmektedir.

Hatice KILINÇER

1986 yılında Van’da doğdu. İlk ve orta öğretimini Van’da tamamladı. Açık öğretim lisesinden mezun olduktan sonra 2015 yılında psikoloji bölümünden 2016 yılında ise ilahiyat fakültesinden mezun oldu. Çözüm odaklı terapi, psikodrama, mindfulness eğitimleri aldı. Manisa Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi ve Çınar Koleji’nde görev yaptı. Yetişkin testlerinden MMPI, SCL90-R, Kent EGY-Porteus Lab., BDI, BAE, Kısa Akıl Muayenesi (KAM) testi eğitimi aldı. Daha sonra Oyun Terapisinin yanı sıra, Çocuk Gelişim Testleri Wechsler Çocuklar için Zekâ Ölçeği (WISC-R), Ankara Gelişim Envanteri (AGTE), Cümle

Tamamlama Testi (CCT), Bender Gestalt Görsel Motor Algılama Testi, Peabody Alıcı Dil Testi, Temel Kabiliyetler Testi (TKT), Bir İnsan Çiz, Sosyometri eğitimleri aldı. Hâlen Marmara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Psikolojisi programında yüksek lisans yapmaktadır. Psikoloji ve din psikolojisi alanlarında çeşitli dergi ve kitaplarda yayınlanmış yazıları bulunmaktadır.

Neslihan YAMAN

Yazar, lisans öğrenimini 2009 yılında İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında tamamlamıştır. Yüksek lisans öğrenimini “The University of Nottingham, School of Education, MA Counselling” programında 2013 yılında tamamlayan yazar, 2014 yılında Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programında doktora öğrenimine başlamıştır. 2013 yılından itibaren ise Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Yazarın ilgi duyduğu konular: “Çocuk istismarı, öyküsel terapi, varoluşçu terapi, yaratıcı drama, çocukla etkili iletişim, öğrenme güçlüğü ve değerlendirilmesi, çocuklarda davranış ve uyum sorunları”.

Sema KARAGÖZ

2007 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü’nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı’nda yüksek lisansa başladı. 2010 yılında ‘Otistik Çocukların Anne Babalarında Anlamlandırma ve Dini Başa Çıkma’ başlıklı teziyle yüksek lisans programını tamamladı. Aynı yıl Haliç Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü’ne tam burslu yerleşti ve 2014 yılında birincilikle mezun oldu. İstanbul Aydın Üniversitesi’nin kurumsal psikoloğu olarak çalışmaya başladı

ve 2016 yılında İstanbul Esenyurt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı'ndan 'Otizm Tanısı Alan Çocukların Aileleri ve Eğitimcileri ile Yapılmış Çalışmaların İncelenmesi' başlıklı projeye mezun olarak Uzman Klinik Psikolog unvanını almaya hak kazandı. Bilişsel Davranışçı Terapiler, Mindfulness Temelli Terapiler, Çocuk Merkezli ve BDT Ağırlıklı Oyun Terapisi, Çözüm Odaklı Terapi, Ölüm ve Yas Terapisi alanlarında eğitim almış olup, hâlen Aile Terapisi Eğitimi'ne devam etmektedir. Çocuk ve yetişkinler için çeşitli objektif testleri uygulama yetkinliğine sahiptir. 2016 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atanan yazar, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Psikolojisi programında doktora öğrencisidir.

Sibel DEMİRBAŞ

Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji bölümünü 2014 yılında yüksek onur ödülü ile tamamlayan Sibel Demirbaş, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Klinik Psikoloji Anabilim dalı Tezli Yüksek Lisans programını tam burslu olarak kazandı. Yüksek Lisans tezini "Cinsel İstismar Mağduru Ergenler" üzerine yapmaktadır. Daha önce gönüllü olarak da yer aldığı Yeryüzü Doktorları'nda 2015-2016 yılları arasında Psiko-sosyal Program Yöneticisi olarak çalışmıştır. Halen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nde Kadın Politikaları Daire Başkanlığı'nda Uzman Yardımcısı olarak görevine devam etmektedir.

Yunus Emre TEMİZ

2011 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı. 2014 yılında "Yetişkinlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Duâ" adlı teziyle yüksek lisans eğitimini tamamladı.

2014 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda başladığı doktora eğitimini manevi danışmanlık alanındaki teziyle devam ettirmektedir. Yazar, 2011 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak başladığı görevini halen sürdürmektedir.

Zeliha SUBAŞI

1990 yılında Bursa'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Bursa'da tamamladı. 2011 yılında İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Marmara Üniversitesi'nde başladığı yüksek lisans eğitimini 2014'te Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde tamamladı. Varoluşçu Psikoterapi, Seksofonksiyonel Terapi, Aile Danışmanlığı, Çözüm Odaklı Psikolojik Danışma eğitimleri aldı. Halen "Kültürel Psikoloji Bağlamında Yerel Sağaltım Yöntemleri" konulu doktora çalışmasına devam etmektedir. 19. Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır.

İçindekiler

Özgeçmişler	4
Önsöz	11
Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanlarında Maneviyat ve MDR Algısı.....	19
<i>Hatice Kılınçer</i>	
Hastanelerde Sunulan Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Bir Araştırma	61
<i>Aysun Özkan</i>	
Ergenlik Döneminde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR)	103
<i>Sibel Demirbaş</i>	
Özel Gereksinimli Çocuk Sahibi Anne-Babalar İçin Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.....	147
<i>Sema Karağöz</i>	

Cinsel Sorunlarda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Uygulamaları	191
<i>Zeliha Subaşı</i>	
Yaşlılara Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Yeni Bir Model Önerisi: “Hayat Ağacı Modeli”	233
<i>Ayşe Kaya-Göktepe</i>	
Yas Sürecinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR)	273
<i>Neslihan Yaman</i>	
Erdem Temelli Müdahalelerin Dini Danışmanlık ve Rehberliğe Katkısı: Pozitif Psikoloji Yaklaşımı	301
<i>Yunus Emre Temiz</i>	

Önsöz

Din psikolojisi alanındaki çalışmalar, temel olarak sosyal psikoloji ve klinik psikoloji olmak üzere iki alanda yoğunlaşır. Sosyal psikoloji alanında dindarlık, kimlik, kişilik gibi konular ele alınırken, klinik alanla bağlantılı olarak din/maneviyat ve fiziksel/ruhsal sağlık ilişkisi üzerinde durulur. Ülkemizde 1950'li yıllardan itibaren din psikolojisi sahasında pek çok araştırma yapılmıştır. Fakat çalışmaların çoğunlukla sosyal psikoloji alanıyla ilişkilendirilebilecek araştırmalar olduğu görülür. Klinik alana yönelik çalışmalar ise büyük oranda teorik ve nicel çalışmalarla sınırlı olmak üzere, yoğunluklu olarak son 20 yılda yapılmıştır. Bu süreçte dindarlığın ruhsal ve fiziksel sağlıktaki rolü sağlık ilişkisi, dinî başa çıkma ve özellikle pozitif psikolojinin gelişimiyle birlikte erdemler ve sağlık ilişkisi üzerine pek çok araştırma yapılmıştır.

Din-sağlık ilişkisi çerçevesinde ele alınan konulardan birisi de manevi/dini danışmanlık ve rehberlik konusudur. Özellikle 24 Mayıs 2012 tarihinde Ankara'da Toplum Ruh Sağlığı Derneği, Palyatif Sağlık Hizmetleri Derneği ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı'nın katkıları ve farklı branşlarda doktorlar ve din psikolojisi uzmanlarının katılımıyla gerçekleştirilen "Din Psikolojisi ve Manevî Bakım Çalıştayı"ndan sonra bu alandaki çalışmalarda hızlı bir artış olmuştur. Temelde din psikolojisi disiplininin öncülüğünde, din eğitimi ve din sosyolojisi gibi alanların da katkıla-

rıyla birkaç üniversitede yüksek lisans programı ve lisans programlarında seçmeli dersler açılmıştır. Yapılan teorik hazırlıklarla birlikte 2015 yılında Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın imzaladığı protokol uyarınca hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamasına "manevi destek" ya da "manevi bakım" başlığı altında başlanmıştır. 7-10 Nisan 2016 tarihleri arasında İstanbul'da Değerler Eğitimi Merkezi tarafından *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR)* üzerine uluslararası bir kongre gerçekleştirilmiş ve bu kongreden seçilen metinler yine 2016 yılında üç cilt (bir cilt İngilizce iki cilt Türkçe) olarak yayınlanmıştır. Bu kongre çerçevesinde yapılan hazırlıklar esnasında alanın uzmanları tarafından Manevi Danışmanlık ve Rehberlik kavramı hastane, hapishane, rehabilitasyon merkezleri, bakımevi, sığınma evleri vb. kurumlarda "manevi destek", "manevi bakım" gibi farklı isimlerde anılacak hizmetleri kuşatacak çatı bir kavram olarak düşünülmüştür. Yine 2016 yılı Nisan ayında Değerler Eğitimi Merkezi bünyesinde "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Araştırmaları" projesi başlatılmıştır. Bu projeye ilahiyat ve psikoloji alanlarında lisansını tamamlamış ve büyük çoğunluğu din psikolojisi alanında yüksek lisans ve doktora yapan 10 araştırmacı dâhil olmuştur. İlk yılı olmasına rağmen projeye dâhil olan araştırmacıların önemli bir kısmı büyük bir özveri örneği göstererek kendilerinden beklenen çalışmaların ilk aşamasını tamamlamıştır. Bu kitap söz konusu projede yer alan araştırmacıların ilk çalışmalarını içermektedir. Kitap ülkemizdeki maneviyat, manevi danışmanlık ve rehberlik algısı, hastanelerde yapılan manevi destek uygulamaları, farklı alanlarda uygulanabilecek manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarını içeren 8 bölümden oluşmaktadır.

"Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanlarında Maneviyat ve MDR Algısı" başlıklı ilk bölüm Hatice Kılınçer tarafından kaleme alınmıştır. Yazar bu bölümde manevî danışmanlık ve rehberliğin sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için ilahiyat, psikoloji, tıp vb. alanlarda disiplinlerarası bir çalışma-

nın gerekliliğine vurguda bulunmaktadır. Bölümde maneviyat ve MDR'nin tanımı, ilgili kavramlarla benzerlik ve farklılıkları, kuram, kaynak ve yöntemleri, sınırları, MDR'nin ne olup ne olmadığı ele alınmıştır. Bölümde ayrıca MDR ile yakından ilgili olan üç ana disiplinin (tıp, ilahiyat ve psikoloji) MDR hakkındaki algı ve tutumlarına dair teorik ve ampirik veriler de tartışılmıştır.

Kendisi manevî destek görevlisi olarak İstanbul'da bir devlet hastanesinde görev yapan Aysun Özkan, 2015 yılında başlanılan "Hastanelerde Manevi Destek Uygulaması"nı ikinci bölümde ele almaktadır. Bu bölümde yazar, söz konusu uygulama kapsamında Türkiye'de farklı hastanelerde görev alan manevî destek görevlilerinin kendi durumları ve uygulamaya ilişkin değerlendirmelerine yer vermektedir. Mülakat tekniğini kullanan yazar bu bölümde şu sorulara cevap aramıştır: Manevî destek görevlilerini bu görevi almaya motive eden sebepler nelerdir? Görevliler katılmış oldukları manevî destek eğitim programının yeterliliğini nasıl değerlendirmektedir? Manevî destek görevlisinde hangi özellikler bulunmalıdır? Manevî danışmanlık ve rehberlik görevini icra edenler uygulamayı nasıl yapmaktadır? Hastanelerde hangi konularda manevî danışmanlık ve rehberlik alanına girecek destekler talep edilmektedir? Uygulanan manevî danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına yönelik olarak hizmet alanların ve potansiyel muhatapların yaklaşımları nasıldır?

Üçüncü bölüm, "Ergenlik Döneminde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik" başlığıyla Sibel Demirbaş tarafından yazılmıştır. İlgili bölümde yazar, öncelikle ergenlik dönemindeki biyolojik, psiko-sosyal, cinsel ve dinî gelişim üzerinde durmakta ve modern yaşam tarzının, manevî değerleri ve güçleri aşındırıcı, ergenlik dönemini zorlayıcı yönüne değinmektedir. Bölümde ergenlik döneminde görülen depresyon, anksiyete, benlik saygısı eksikliği, saldırganlık, somatizasyon, madde ve teknoloji bağımlılığı gibi çeşitli psikolojik problemler üzerinde durulmaktadır. Yetişkinliğe hazırlık olarak görülen ergenlik döneminin ruhsal açıdan sağlıklı geçirilmesinin önemine vurguda bu-

lunulmaktadır. Yazara göre psikolojik danışmanlık süreci ruhsal sıkıntılara karşı hem koruyucu hem önleyici fonksiyona sahiptir. İnanç ve manevî değerlerin duygu durum ve davranış üzerindeki olumlu etkisi göz önünde bulundurulduğunda, psikolojik danışmanlığın etkisini artırmak için manevi yönelimi de içeren danışmanlık sürecinin bütüncül şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yazar, manevi yönelimli danışmanlık ve rehberliğin risk grubunda yer alan ergenler için uygulanabilir olduğunu savunmaktadır. Ona göre ergenlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlikte psikolojik sorunlara yol açan risk faktörlerinin azaltılması, destekleyici faktörlerin gün yüzüne çıkarılması ve psikolojik açıdan güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Sema Karagöz, özel gereksinimli çocukların ebeveynlerine yönelik olarak yapılacak manevî danışmanlık ve rehberlik konusunu dördüncü bölümde ele almaktadır. “Özel Gereksinimli Çocuk Sahibi Anne-Babalar İçin Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” başlıklı bu bölümde yazar, öncelikli olarak özel gereksinimli çocuğa sahip olmayla kendini gösteren dini ve manevî unsurları tespit etmektedir. Bu gayeyle yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinden yararlanarak veri toplamış ve onları bölümde tartışmaktadır. Yazar yaptığı araştırma çerçevesinde, anne-babaların özel gereksinimli çocuğa sahip olmayı Allah tarafından kendilerine verilmiş “ödül”, “imtihan”, “emanet”, “görev” ya da “ceza” olarak anlamlandırdıklarını bulgulamıştır. Söz konusu bireylerin karşılaştıkları zorluklarla başa çıkarken dua etme, Kur’an-ı Kerim okuma, olumlu yanları görmeye çalışarak şükretme, sıkıntıların üstesinden gelmeye çalışırken sabır gösterme, reiki seanslarına katılma gibi aktivitelere başvurduklarını tespit etmiştir. Yazar özel gereksinimli çocuk sahibi bireylerin sürece uyum sağlamaya çalışırken zaman zaman zorluklar yaşayarak manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetine gereksinim duyduklarını ve bu süreçte MDR uygulamalarından destek alınmasının yararlı olabileceğini savunmaktadır. Ayrıca yazar bölümünde, bu tür durumlarda uygulanabilecek manevi içerikli danışmanlık uygulamalarına dair pratik örnekler de sunmaktadır.

“Cinsel Sorunlarda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamaları” başlıklı bölümde Zeliha Subaşı, cinselliğin manevi danışmanlık ve rehberlik alanında nasıl çalışılabileceği konusunu psikolojik bir bakış açısıyla ele almaktadır. Yazara göre günlük yaşamda hem dinin hem de cinselliğin yeri olmakla beraber bu iki unsurun karşılıklı olarak etkileşimleri önemli bir yere sahiptir. Bir yaşam tarzı ve kurallar bütünü sunan dinî inançlar cinsellik konusunda da açıklamalar ve kurallar getirmiştir. Yazar ilgili bölümde, bir MDR uzmanının cinsellik konusunda sorun yaşayan danışanla nasıl temas kurabileceği, cinsellik hakkında bilmesi gereken fizyolojik alt yapı ve psikolojik bilgileri kısmi olarak aktarmaktadır. İşlevsel cinsellik konusunda karşılaşılabilecek olası rahatsızlıklara değinmekte, bu rahatsızlıkların yanında farklı cinsel yönelimler, cinsiyet kimlikleri hakkında açıklamalar yapmaktadır. Bu gibi durumlar karşısında İslam dini temelinde sunulabilecek çözüm önerilerine yer vererek, MDR uzmanlarına rehberlik edecek bir çalışma ortaya koymaktadır.

Altıncı bölümde, yaşlılara ve yaşlılara bakım verenlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları ele alınmaktadır. “Yaşlılara Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Yeni Bir Model Önerisi (Hayat Ağacı Modeli)” başlıklı bölüm Ayşe Kaya Göktepe tarafından kaleme alınmıştır. Yazar söz konusu bölümde yaşlılığın biyopsikososyal ve manevi özellikleri ile yaşlılara ve yaşlı bakımıyla ilgilenenlere yönelik hizmetler üzerinde durmakta ve bu hizmetler içerisinde manevi danışmanlık ve rehberliğin yerine vurguda bulunmaktadır. Ona göre, biyopsikososyal bakım modellerine ek olarak, yaşlıların manevi yönden destek alacağı modellere de ihtiyaç vardır. Kollektivist bir yapıya sahip Türk toplumunda yaşayan yaşlılara yönelik bir model oluşturmak için yaşlının etkileşimde bulunduğu sistemlerin iyi anlaşılması gerekir. Yazar söz konusu sistemleri mikro, mezo ve makro seviyelerde incelenmekte ve her bir sistemin yaşlı üzerindeki etkilerine yönelik müdahale önerileri getirmektedir. Yazar “Hayat Ağacı” müdahale modelinden hareketle, manevi danışmanlık

uygulamaları sürecinde yaşlının hayat hikâyesini anlatması ve bunun üzerinden geliştirilecek formülasyon için ağaç metaforunun kullanılabileceğini savunmaktadır. Ayrıca bu bölümde yaşlılara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik alanında başvurulacak etik ilkelere yer verilmektedir.

“Yas Sürecinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” başlıklı yedinci bölüm Neslihan Yaman tarafından kaleme alınmıştır. Söz konusu bölümde yazar, bireylerin yaşamlarında maneviyatın işlevsellik bakımından etkili boyutlarına dikkat çekmekte ve sahip olunan yüce değerlerin kendini geliştirmeye yönelik katkıları üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda yazar, manevî danışmanlık ve rehberliğin bu gelişimi ortaya çıkarabilmedeki rolüne odaklanmaktadır. Yazar bireylerin manevi yanlarının kendilerini geliştirmeye, güçlü yönlerini keşfetmeye dair potansiyellerini ortaya çıkarmadaki rolünden yola çıkarak, yas sürecindeki yetişkin bireylere maneviyatın ve MDR'nin katkısını incelemektedir. Bu bağlamda yazar, yakınlarını kaybedenlerin hayatlarında hissettikleri boşluğu nasıl doldurabilecekleri, hayata daha sağlıklı bir şekilde nasıl devam edebilecekleri, sahip oldukları değerleri nasıl açığa çıkarabilecekleri ve yaşama yeniden nasıl tutunabilecekleri üzerinde durmaktadır. Bunu yaparken de ülkemizde benzeri uygulamalara duyulan ihtiyacı da göz önünde bulundurularak yasla manevî yolla baş etme sürecine odaklanmaktadır.

Kitabın sekizinci ve son bölümünde, Yunus Emre Temiz tarafından kaleme alınan, “Erdem Temelli Müdahalelerin Dini Danışmanlık ve Rehberliğe Katkısı-Pozitif Psikoloji Yaklaşımı” isimli makale yer almaktadır. Yazar bu bölümde, pozitif psikoloji yaklaşımıyla kullanılmaya başlanan insani güç ve erdem temelli müdahalelerin, bireylerin sorunlarıyla başa çıkma sürecinde manevi danışmanlık ve rehberliğe olan katkısını ele almaktadır. Bölümde öncelikle pozitif psikolojinin temel kavramları, önleyicilik, karakter güçlendirme ve psikoeğitim konularına değinilmektedir. Yazar ayrıca ilgili bölümde otizm spektrum bozukluğu tanısı konmuş çocukların anneleriyle yüz yüze yapı-